

האבלות בספירת העמר – חזרה לאקרות (ג-ג)

Mourning During the 'Omer (part 2-3)

לע"נ ר' ח"ס אבא ב"ר נתן אריה ז"ל – ירי צבא ברוך

(1) הלכות ר"ע גיאת הלכות חדש וספירת העומר עמוד שמד (דומה למופיע בתשובות הגאונים – שערי תשובה סימן רע"ח) ומנהג בכל ישראל שלא לישא בין פסח לעצרת ומשום אבילות הוא ולא משום איסור הוא שכך אמרו חכמים שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא וכולן מתו בין פסח לעצרת שלא נהגו כבוד זה בזה וכולן מתו באסכרה ומאותה שעה ואילך נהגו להתאבל עליהן שלא לישא אשה בימים הללו. ודוקא נשואין שעקר שמחה בחופה ובכניסה אבל לארס ולקדש לא. ונשואין נמי מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו אבל אם בא לשאול לכתחלה מורין לו שלא לעשות ושלא לסתור מנהג ישראל וכן הורו הגאונים.

The practice of avoiding weddings first noted in the 10th century - attributed to the story of R. Akiva's students

(2) משנה כתב יד קאופמן יבמות ו:ז'
לא יבטל אדם מפריה ורביה, אלא אם כן יש לו בנים.
בית שמי אומרים: שני זכרים.
ובית הלל אומרים: זכר ונקבה, שניאמר: זכר ונקבה בראם

A man may not neglect the mitzva to be fruitful and multiply unless he already has children.

Beit Shammai say: One fulfills this mitzva with two males,

and Beit Hillel say: A male and a female, as it is stated: *Male and female He created them*

(3) יבמות סב:

תניא, רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שנא': (קהלת ו') בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים ר"ע אומר: למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו, היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנא': בבקר זרע את זרעך וגו'. אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה.

It was taught: R. Joshua said, If a man married in his youth, he should marry again in his old age; if he had children in his youth, he should also have children in his old age; for it said, *In the morning sow thy seed and in the evening withhold not thine hand; for thou knowest not which shall prosper, whether this or that, or whether they shall both be alike good*. R. Akiba said: If a man studied Torah in his youth, he should also study it in his old age; if he had disciples in his youth, he should also have disciples in his old age. For it is said, *In the morning sow thy seed etc.*

It was said that R. Akiba had twelve thousand pairs of disciples, from Gabbatha to Antipatris; and all of them died at the same time because they did not treat each other with respect. The world remained desolate until R. Akiba came to our Masters in the South and taught the Torah to them. These were R. Meir, R. Judah, R. Jose, R. Simeon and R. Eleazar b. Shammua; and it was they who revived the Torah at that time.

A Tanna taught: All of them died between Passover and Pentecost.

R. Hama b. Abba or, it might be said, R. Hiyya b. Abin said: All of them died a cruel death. What was it?

R. Nahman replied: Croup.

חלק ב: מקורות הסיפור עם מותם של תלמידי ר"ע

(4) קהלת י"א:

בַּבֶּקֶר זָרַע אֶת זֶרְעֶךָ וּלְעֶרֶב אַל תִּתְּנָח יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר הַזֶּה אוֹ-זֶה וְאִם-שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים:
In the morning sow your seed and in the evening do not stay your hand; for you do not know which will prosper, whether this or that, or whether both alike will be good

(5) בראשית רבה פרשה סא

(ג) בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך (קהלת י"א:ו). רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אמר אם זרעת בבכיר זרע באפיל, שאין אתה יודע איזהו יכשר, אם של אפיל אם של בכיר ואם שניהם כאחד טובים. רבי יהושע אמר אם בא עני אצלך בשחרית, תן לו. בערבית, תן לו. שאין אתה יודע איזה מהן הקדוש ברוך הוא כותב עליך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים. רבי ישמעאל ורבי עקיבא, רבי ישמעאל אמר אם למדת תורה בנערותך למד תורה בזקנותך, שאין אתה יודע איזה מהן מתקיים לך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים. רבי עקיבא אמר אם תלמידים בנערותך עשה לך תלמידים בזקנותך, שאין אתה יודע איזה מהם מתקיים לך זה או זה, ואם שניהם כאחד טובים. **שנים עשר אלה תלמידים** היו לרבי עקיבא מעכו ועד אנטופרס וכלם בפרק אחד מתו, למה, שהיתה עיניהם צרה אלו באלו, ובסוף העמיד שבעה, רבי מאיר ורבי יהודה, רבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר ורבי אליעזר בן יעקב. ואית דאמרי רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי ורבי חנינא בן חכינאי ורבי יוחנן הסנדלר. אמר להם בני, הראשונים לא מתו אלא שהיתה עיניהם צרה אלו לאלו תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם, עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה. רבי דוסתאי בשם רבי שמואל בר נחמן אם היו לך בנים בנערותך קח לך אשה בזקנותך והעמד בנים, וממי אתה למד מאברהם שהיו לו בנים בנערותו ולקח אשה בזקנותו והעמיד בנים, הָדָא הוּא דְכְתִיב: וַיִּסַּף אַבְרָהָם וּגְו'.

(6) קהלת רבה פרשה יא

בבקר זרע את זרעך, רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אמר אם זרעת בבכיר זרע באפיל, שאין אתה יודע איזה מתקיים לך אם הבכיר ואם האפיל. **כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה.** רבי יהושע אמר נשאת אשה בילדותך ומתה, תשא בזקנותך. היו לך בנים בילדותך, יהיו לך בנים בזקנותך, שניאמר: **בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה.** רבי ישמעאל ורבי עקיבא, רבי ישמעאל אמר אם למדת תורה בנערותך למד בזקנותך, שאין אתה יודע אי זו תורה מתקיימת, אם של נערותך אם של זקנותך, ואם שניהם כאחד טובים. ורבי עקיבא אמר **שנים עשר אלפים תלמידים** היו לי מגבת ועד אנטופרס וכלן מתו בחיי בין פסח לעצרת, ובסוף העמידו לי שבעה, ואלו הן: רבי יהודה, ורבי נחמיה, ורבי מאיר, ורבי יוסי, ורבי שמעון בן יוחאי, ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, ורבי יוחנן הסנדלר. אמר להם הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה, אתם לא תהיו כן, מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה. רבי נתן [נ"א] כהן פתר קרייא באשה, אם לקחת אשה בנערותך לקח בזקנותך, למה אינך יודע איזה בנים מתקיימין לך, אם של נערותך אם של זקנותך, **אם שניהם כאחד טובים.**

(7) תנחומא פרשת חיי שרה ח'

ויסף אברהם. זה שאמר הכתוב: בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך. רבי אליעזר אמר, בזרעים הכתוב מדבר. אמר שלמה, אם זרעת ביורה, אל תעמד במלקוש, שניאמר: **ולערב אל תנח ידך.** למה? **כי אינך יודע וגו'.** רבי יהושע אמר, אם בא לפניך בבקר זרע מצוה, זרע. ואם יבא לפניך דבר מצוה בערב, אל תנח ידך. למה? **כי אינך יודע איזה מהם עומדת לך, אם של בקר או של ערב.** ואם שניהם כאחד טובים. רבי עקיבא אמר, בבקר זרע את זרעך, אם העמדת תלמידים בנערותך, אל תחדל לך מלהעמיד בזקנותך. מעשה ברבי עקיבא, שהיו לו **שלוש מאות תלמידים** בנערותו ומתו כלם. ואלולי שהעמיד שבעה תלמידים בזקנותו, לא היה תלמיד שיהא קורא על שמו. דבר אחר, בבקר זרע את זרעך, אמר רבי יוסי, אם לקחת אשה בבחורותך וילדה ומתה, קח אשה אחרת בזקנותך, **כי אינך יודע וגו'.** וממי אתה למד? מאברהם, שבנערותו לא הוליד אלא שנים, ובזקנותו הוליד שנים עשר. אמר רבי לוי, הוא שאמר לו הקדוש ברוך הוא, **ונברכו בו כל גווי הארץ,** שיצא הים בדור הפלגה והפיץ מבני חם שלשים משפחות, שניאמר: **ויפץ יי אתם.** אמר לו הקדוש ברוך הוא, ממך אני מעמידן, שניאמר: **ונברכו בו כל גווי הארץ** העמיד משפחות, ואלו הן שנים עשר נשיאים שהעמיד מישמעאל, וששה עשר מכאן ושני גוים בבטנך. הוי אמר, **ונברכו בו כל גווי הארץ.**

8) תלמוד ירושלמי (ונציה) נדרים פרק ג דף לח טור א /ה"ב
רבי חוניא רבי יעקב בר אבון

בשם רבי שמואל בר נחמן

עשרים וארבע בוליות

היו ביהודה

וכלן חרבו משום שבועת שוא שהיא של אמת

דכתיב לשוא הכיתי את בניכם

9) תלמוד ירושלמי (ונציה) סנהדרין פרק א דף יח טור ג /ה"ב
רבי לעזר בשם רבי חנינה

מעשה בעשרים וארבע קריות

של בית רבי שנכנסו לעבר שנה בלוד

ונכנסה בהן עין רע ומתו כולם בפרק אחד מאותה

שעה עקרוה מיהודה וקבעוה בגליל

1) אגרת רב שרירא גאון כיצד נכתבה המשנה אות י

ומסר רבי עקיבא את עצמו להריגה (ברכות סא, ב) אחר שנפטר רבי יוסי בן קסמא, ונהרג ר' חנינא בן תרדיון ונתמעטה החכמה אחריהם. והעמיד ר' עקיבא תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר' עקיבא, והות סמכא דישראל על התלמידים שניים של ר' עקיבא, דאמור רבנן שנים עשר אלף תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנטיפטרס וכלם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותיהם שבדרום ושנאה להם רבי מאיר ור' יוסי ר' יהודה ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה כדאיתא ביבמות (סב, ב).

In R. Sherira Ga'on Epistle, R. Akiva's students are victims of persecution

חלק ג: הלכות להבנת מנהגי אבילות בתקופה

(2) ספר שבולי הלקט סדר פסח סימן רלה

מה שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה לאחר שקיעת החמה בימים שבין פסח לעצרת יש תולין הטעם לפי שבין פסח לעצרת מתו תלמידי ר"ע קרוב לשקיעת החמה ובשם הרב ר' שמחה משפירא זצ"ל מצאתי עדיין צריכין אנו למודעי בבראשית רבה פרשה י"ז דגרסינן התם מפני מה הנשים מהלכות אצל המת תחלה אמר להן מפני שגרמו מיתה לעולם הולכות אל המת תחילה והלכך בידהן ובהן נוהגת מידה זו זרירות ונשכרות להודיע שבחן בכל דור ודור שקדמו אצל אותן תלמידים ולכבדן ולהתעסק בהן לפיכך נהגו שלא לעשות מלאכה באותו העת זכר לנשים צדקניות שהיו באותו הדור. ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר לאחר פסח עד ל"ג לעומר וכן יש נוהגין שלא לישא נשים בין פסח לעצרת לפי שהימים עלולין הן שנפלה מגפה בתלמידי ר"ע. ויש מקומות שנוהגין לישא עד ר"ח אייר אבל לאחר ר"ח מתחילין שלא לישא. ואחי ר' בנימין נר"ו פי' הטעם מה שנהגו שלא לישא בין פסח לעצרת לפי מה שמצינו בסדר עולם פ"ג משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש שנאמר והיה מידי חדש בחדשו ר' יוחנן בן נורי אמר מן הפסח עד עצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו וכן פי' הטעם מה שנהגו שלא לעשות מלאכה לאחר שקיעת החמה בימי ספירת העומר לפי שהעומר בא משעורים ושיעורו עשירית האיפה קמח וכן מנחת סוטה היתה שעשירית האיפה קמח שעורים. על כן נהגו הנשים צדקניות שלא לעשות מלאכה כל הלילות של ספירת העומר להיות להם לכבוד ולתפארת ולהיות להם לזכר וסימן לבעבור תהיה יראת ה' על פניהן ונווסרו כל הנשים אשר לא תבגודנה אשה מריעה ומצינו כיוצא בה ויעש את כיוור נחושת במראות הצבאות אשר צבאו פתח אהל מועד:

In *Shibolei haLeket* (R. Zidkiyah of Italy, 13th c.), alternative reasons for the practices are suggested

(3) בעל המאור סוף מסכת פסחים

ובספירת העומר יש ששואלין מה טעם אין אנו אומרים בו זמן... ולספירת העומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחרבן בית מאויינו...

In *Sefer haMa'or*, R. Zeraya haLevi (Provence, 12th c.), mourning during the 'Omer period is presented as inherent in a post-Hurban world

(4) אורחות חיים הלכות קידושין אות כא

... ואלו האנשים שלא דקדקו אלא עד ל"ג לעומר טועין הן כי מפסח ועד עצרת היה המקרה ומה שנזכר ל"ג בעומר אין זה כי אם מפני שאין מפסח ועד עצרת כי אם ל"ג ימים לבד שבתות וח' ימי הפסח וג' ימים של ראש חדש. והר"ז [והר"ן] ז"ל תירץ ואמר כי מצא בספרים ישנים מפסח ועד פרס החג. ופרס פי' ט"ו יום כדאמר' שואלין ודורשין בהלכות הפסח ל' יום קודם החג. ויש מונעין ג"כ להקיצו ולקבל רפואה לפי (שאין) [שהן] מועדין לפורענות והבוטח בשם חסד יסובבנו.

R. Aharon haKohen of Lunel (Provence, 14th c.), other practices during this period are mentioned. He also explains the "33 days" of abstention.

(5) רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב ה חלק ד דף מד טור ד

ומה שאין אומר' זמן י"א לפי שאין כאן הנאה ולא שמחה כפדיון שיצא מכלל נפל וקרא חדתא וזה מורה דין ליודעין כי העומר בא מהשעורי' כמו שקבלו רז"ל מן הכתוב שאמר ואם תקיב מנחת בכורים ליי' כי על הבאת העומר הוא מדבר ואם זה אינו אלא חובה כמו אם כסף תלוה אם יהיה היובל אם מזבח אבנים ואמרו כתיב הכא אביב וכתוב התם כיהשעורה אביב והוא קרבן הסוטה שבאה משעורין מלשון סערת יי' ולכן אין כונסים נשים ומגדלים שפם ואף על פי שאמרו טעם אחר משום י"ב אלף זוגות תלמידים של רבי עקיבא שמתו. ואמרו בתוספות כי מה שאמרו לג' יום אינו כמנהג העם אלא כשתסיר ז' ימי הפסח וז' שבתות וב' ימי ר"ח שהן י"ו שאין בהן אבלות נשארו מן המ"ט לג' יום וז' של"ג לעומר אמרו שיש במדרש עד פרוס עצרת והם ט"ו יום עצרת באמרם פרוס הפסח פרוס החג שהם ט"ו בניסן ובתשרי ובהסירך ט"ו נשארו לד' והם לג' שלמים ומגלחים בבקר של ל"ד כי מקצת היום ככלו ע"כ אינו מהספר.

R. Yerucham (14th c. Provence) provides yet more reasons for the practices during this period, including explanations for the "33 days" practice

(6) ישעיהו ס"ו:כג-כד

וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹוא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֵר ה'.
וַיֵּצְאוּ וַרְאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִי תוֹלְעֵתָם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֵה
וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר.

And it shall come to pass, that from one new moon to another, and from one sabbath to another, shall all flesh come to worship before Me, says the Lord. And they shall go forth and look upon the carcasses of the men that have rebelled against Me; For their worm shall not die, neither shall their fire be quenched and they shall be an abhorring unto all flesh.

(7) משנה כתב יד קאופמן עדיות ב:יא

אף הוא הָיָה אֹמֵר חֲמֵשֶׁה דְּבָרִין שְׁלֹשִׁים עָשָׂר חֹדֶשׁ:

(1) מִשְׁפֵּט דֹּר הַמַּבּוּל, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(2) מִשְׁפֵּט אִיּוֹב, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(3) מִשְׁפֵּט הַמִּצְרִים, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(4) מִשְׁפֵּט גֹּג לְעֵתִיד לְבָא, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(5) מִשְׁפֵּט רְשָׁעִים בְּגִיהֵנָם, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, שְׁנֵאָמַר: וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אֹמֵר: מִן הַפֶּסַח עַד עֲצֵרֶת, שְׁנֵאָמַר: וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבְּתוֹ

[R. Akiva] also used to say that there are five things that [last] twelve months:

The judgment of the generation of the flood, twelve months;

The judgment of Job, twelve months;

The judgment of the Egyptians, twelve months;

The judgment of Gog and Magog in the time to come, twelve months;

The judgment of the wicked in hell, twelve months,

for it is said, *And it will be from [one] month until the [next appearance of the same] month.*

Rabbi Yohanan the son of Nuri says: From Passover to Shavuot, for it is said, *And from one sabbath until the [next] sabbath*

(8) אסתר ג:יב

וַיִּקְרְאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכְתַּב כָּל-אִשֶׁר-צִוָּה הֶמֶן...

(9) אסתר ד:ג

וּבְכָל-מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר-הַמֶּלֶךְ וּדְתוּ מִגֵּיעַ אֲבָל גָּדוֹל לִיהוּדִים וַיְצוּם
וּבְכִי וּמִסָּפַד שֶׁקַּ וְאֶפְרַיִם יֵצֵעַ לָרַבִּים

(10) אסתר ח:ט

וַיִּקְרְאוּ סִפְרֵי-הַמֶּלֶךְ בַּעֲתֵהּ הָהִיא בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא חֹדֶשׁ סִיוֵן בְּשָׁלוֹשָׁה וָעֶשְׂרִים
בּוֹ וַיִּכְתַּב כָּל-אִשֶׁר-צִוָּה מִרְדֵּכָי...